

Ébert Tibor

Zafír

Levelet kaptam Elza nénitől. Halála után – pontosan nem tudom – huszonöt évvel. No, nem nekem szólt az episztola, de sorait a minap postázták a címemre, fogalmam sincs, miért, mert a közlendőkről tudomásom volt. És olyasvalaki küldte el, aki állítólag egyszer találkozott velem, ötven-hatvan évvel ezelőtt, Elza néninél. Nem emlékszem, elképzelni se tudom az illetőt. Pedig a memóriám még megbízhatóan kihalássza a múltam. De ez az esemény nem akadt fenn tudatom hálóján, valószínűleg azért, mert jelentéktelen epizód maradt csupán mindvégig életemben. Elfelejtettem. És mégis, ez a jelentéktelenség az időtlenségből visszalépett az időbe, meglátogatott és elhozta nekem ezt a levelet. Ha azt is elmondom, hogy néhány nappal ezelőtt szóba került, csak úgy futólagosan emlegetve Elza néni egy délutáni beszélgetésen, még belebonyolódom a misztikus összefüggésekbe, magyarázatokba, véletlenek bizonyosságába, a transzcendentalitásba...

Nos, a levél családi vonatkozású, nénikém halálhíréről tudósítja a barátnőjét, és én is szerepelek benne, „a külhoni unokaöcs”, aki a kevesek közt megjelent a temetésen. Nézem a negyedszázados írást: kalligrafikusan gömbölyded betűk, egyenes vonalvezetés, s mindjárt arra gondolok, milyen jó, hogy az egyre erősödő asszimilálódás folyamata közepette még működik az anyanyelvismeret helyesírási hibák nélkül, érvényesülnek a gondolatreflexek. Leírja a szomszédokat, jellemzi őket, helyzetüket, elmarasztalja és egyben megvédi őket. Tárgyilagos egyszerűséggel, mentes a pátosztól, megjelennek a hétköznapi feladatok fontossága, a fennmaradás feltételei, melyek irányítják egy öregasszony életét. Ennyi idő elmúltával is frissnek tűnik a tinta, az írás, a papiros, nyoma sincs semmi fakultságnak, mintha tegnap készült volna.

Elza néni. Ott lakott I. nénikémmel a pozsonyi koronázódómmal szemközt, az úgynevezett Pálffy-ház második emeletén, még a grófi időkből származó, cirádás korlátú gang kötötte őket össze. Átjártak egymáshoz szinte naponta. Nénikém zongoratanárnő, Elza néni háztartásbéli. Vénkisasszonyok. De Elza nénin semmi nyoma a vénkisasszonyok allűrjeinek. (Bezzeg a nénikém!) Kicsi asszony, hátul a fején, tarkója fölött – ha jól emlékszem – amolyan osztrákos hajfonat: a copf, gömbölyűen összefogva, mint egy félbevágott labda. De amit nem felejték el: az a gyönyörű kék szeme. Csillogása szertesziporkázott, ahogy felnézett alacsony természetéből, szinte kékes kristályokat lövellt üregéből, mintha színes szemcsék röpöködtek volna.

1945 szilvesztere. Álbéke számunkra. Szilvesztere? Összejöttünk, anyám, nénikém, Elza néni meg én, később csatlakozott hozzánk Ernsti, a restauránséf, a nemzetközi gyorsvonat szakácsa. Komor hangulatú este, szorongás okkal, furcsa sejtésekkel, bizonytalanság, ami a jövőnket illeti; kártyázás, dominózás – várva az éjfélt.

Gondoltam – hangulatkeltésre is –, valamivel meglepem Elza nénit. Vettem egy berámázott, üveggel borított Beneš-képet. Eduard Beneš, a visszatért csehszlovák köztársasági elnök képét, és becsomagolva átadtam Elza néninek.

– *Nekem Beneš?! –* kiabálta, amikor kibontotta a csomagot. – *Beneš? Beneš?...*

– *Eduard. Ez jobban hangzik –* szóltam.

– *Miért vette nekem ezt a ... –* és nem mondta ki.

– *Hát, mert ugyanolyan szép kék szeme van, mint Elza néninek.*

– *Vakuljak meg! Vakuljak meg! Vagy szúrják ki mindkét szememet, ha ez olyan, mint a Beneš!*

– *Zafír!*

– *Legyen kő a helyén, vagy önsenek ólmot bele.*

– *Ő nem Vazul, hanem Eduárd.*

– *„Edward király, angol király, léptet fakó lován!” –* citálta Arany Jánost. – *Az is gazember volt.*

De én folytattam a játékot. – *Azért zafírszínű szeme akárkinek lehet. Lehet, hogy Vazulnak is kék szeme volt.*

– *Vazul, Edward –* motyogta. – *Nekem Vazul ellen semmi kifogásom. Miért is volna? Sajnálom, hogy megvakították Nyitra várában. De a Benešé... Inkább őt vakították volna meg!*

– *El kell ismerni, hogy kék, gyönyörű kék...*

– *Tudja, mit akar ez az alak, a maga Eduárdja?*

Akkor már életbe léptek a dekrétumok. A 33. paragrafus. Földhöz vágta a képet. Darabokra tört a ráma, pozdorjává a borító üveg. És rátaposott. De onnan lentről, a szőnyegről is felszikkasztott Eduard Beneš világoskék szeme. Azt hiszem, a két kék párbajozott egymással, egymásba lövelltek a gyűlölet szemcséi.

Már elkezdődtek a kitelepítések, deportálások, a szemközti Ligetfalura vittek az őslakosokat. Zajlott egy nemzetiség, a magyarság kálváriája, történelmi exodusa. A kék szemű Eduard Beneš jóvoltából, akaratából, bosszúból... De néhányan megúszták. Valahogyan. Sokféleképpen. Véletlenül lemaradva a listákról. Elza néni is. (Nénikém is.) Én elkerültem menekültként szülővárosomból. Tény, hogy amíg Eduard Beneš élt, a kitelepítések ellenére nem bántották őket. Egyelőre. Hogyan? Miért? Talán az a kék szemű hasonlóság?... A zafír miatt? Elhessegettem a gondolatot. Néhány év múlva, az elnök, Eduard Beneš halála, 1948 után aztán mintha megszűnt volna az az „ál-védőháló” (találgatások, feltételezések)... bár akkorára a dekrétumok szinte elvégezték feladatukat. Megváltozott a lakosság, kicserélődött, Elza néniék és nénikém néhány évig még maradhattak az egykori Pálffy-házban, az Óváros légkörében nosztalgizva. De aztán egyik napról a másikra kiköltöztették őket a külvárosba, paneltömbök közé. Károlyfalura. Indokolás nélkül, megfellebbezhetetlenül. Jöttek a teherautók – mint néhány évvel azelőtt –, s a szállítók, a speditőrök gyorsan végeztek – mint annak idején... Előtte még az új lakást se nézhették meg.

Kitelepítések kontinuitása.

Elszakadtak egymástól, megszűnt a gangnyi távolság, a kávézások, pletykázások, triccs-traccsok. És elnémult a dóm harangjának öblös kondulása, mely behatolt lakásukba, szívükbe, agyukba, sejtjeikbe. Óra nélkül is tudták az időt. Megsemmisült a virtuálisan létező mesebeli múlt véglegesen, a barokkos utcák áhítata és hűsége, helyette idegenszerű ridegség tömbjei. Bolyongásra ítéltetnek bölcsőjükben és leendő temetőjükben. A közöny közege lassan befalazta

őket. Panelházak közt fulladoztak, tévéantennák erdeje masírozott fölöttük. Elszívták tőlük az oxigént, egy történelmi város levegőjét.

Akkortájt lett beteg a nénikém, mondogatta: az, hogy átültettek ide, elsorvadok lassacskán. S a barátnő, aki talán utolsó hűséges segítője, így ír:

„Képzeld el, Irén még augusztus 4-én hirtelen meghalt. Aznap még együtt voltunk vásárolni, s ő nagyban vásárolt az ebédhez, és este hirtelen bevégezte életét. Én nem tudtam semmit, de másnap este jött az egyik szomszédja, hogy mikor láttam Irént, mert az ajtókilincsen lóg egy táska és senki nem viszi el azt. (Egész nap ott lógott.) Ez pénteken történt, szombaton sem nyitott ajtót senki, így hát az egyik szomszédasszonnyal felhívtuk a rendőrséget. Az felnyitotta az ajtót, és már halva találták Irént. Én nem voltam már ott, amikor megtalálták, mert a rendőrség csak négy órával a hívás után jött. Nem értem rá várni, mert főznöm kellett... A temetésen csak egy nő volt a házból, a többi szomszéd nem tartotta érdemesnek, hogy elmenjen. Igaz, nem szerették a házban, de azt hiszem, a halál sokat megbocsát. A pesti unokaöcs itt volt a feleségével a temetésen, kevesen voltunk, csodálkoztam, hogy volt tanítványai-ból alig jött valaki... Marikával együtt mentünk taxival a krematóriumba, talán tudod, hogy Lamacson túl van. Kísérőzeneként Chopin zongoraversenye szólt méltóan a halott hivatásához. Szegényke, angina pectorisa volt már évek óta, de azonkívül még bebeszélte magának, hogy mellrákja van... Azt hiszem, ezt már rég operálták volna, hisz jó öt éve beszélt róla..., ..., ...”

Vazul, Edward angol király, Eduard Beneš egykori dijoni doctorandus, köztársasági elnök... emberek... a dóm kondulása, tereferék, kártyázások, vénkisasszonyok licitje... 1945 szilvesztere, félelmek, szorongások, kitelepítések, megújhdások, véletlenek, kínok, kiengesztelődések, egy város, a történelem, a történet relikviái. A múlt kaleidoszkópja. S az ember végül is megnyugszik, lecsillapodik, felejt és megbocsát, emlékezik a változások metamorfózisában. Maga lesz a változás alanya, tárgya, összetevője, következmény, befejezés, újakezdés...

Csillogása szemcséit szórja szét a zafíremlékezés a maradandóság szimbólumaként... és mint valami varázsgömb mélyén megnyugszik a felzaklatott múlt..., ..., ...